

Н. П. Кравчуккандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧІЙ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядаються психолого-педагогічні аспекти виникнення конфліктів у батьківсько-дитячій взаємодії, а також формування гуманних взаємин батьків із дітьми дошкільного віку, які полягають у створенні оптимальної емоційно-ціннісної атмосфери з настановою суб'єктів взаємодії на взаєморозуміння, співпрацю і взаємодопомогу з абсолютною відмовою від тиску та насильства. Актуальність матеріалу, викладеного у статті, зумовлена тим, що реалії батьківсько-дитячих стосунків засвідчують їх доволі високу проблемність. З'ясовано роль сім'ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин, яка за своєю сутністю є першою школою гуманізації дитини, в якій дитина пізнає культуру, моральні правила і норми міжособистісної поведінки, звички індивідуальної і колективної діяльності, опановує моральні цінності й виробляє свої ціннісні орієнтації.

Означено низку об'єктивних і суб'єктивних причин, які прямо пов'язані з виникненням конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії, а також зумовлюють характер її виховних впливів, специфіку змісту, методів і форм виховання, встановлення добросердечних, довірливих взаємин. Простежено, що в дошкільному віці закладається потенціал психологічного розвитку стосовно наступних етапів життєвого шляху особистості, складаються відносини з оточуючими людьми та ставлення до навколишнього світу.

Метою статті є з'ясування сучасних уявлень про особливості передумов та причини виникнення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії в дошкільному періоді.

У статті розглядаються різні погляди науковців (Т. Алексєєнко, Н. Андрусич, І. Бех, А. Богуш, Л. Гончар, В. Джелалі, А. Ішмуратов, Н. Шавровська, О. Марченко та ін.) щодо проблеми виникнення конфліктів у батьківсько-дитячій взаємодії. Автори вважають, що передумовами та причинами виникнення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії в дошкільному періоді виступають недоліки сімейного виховання.

Ключові слова: батьківсько-дитяча взаємодія, сім'я, батьки, діти дошкільного віку, конфлікти.

Постановка проблеми. Майбутнє людства розпочинається із сім'ї, а майбутнє кожної дорослої людини – з дошкільного віку, що є унікальним та найбільш вразливим етапом життя. Його цінність не тільки в неповторності, а й у тому життєвому досвіді, якого набуває дитина у світі людських стосунків через спілкування з батьками, а далі – зі світом, що її оточує, тобто ключовим чинником у характеристиці особистості є її взаємодія із соціумом. Спочатку малюки встановлюють дружні взаємини з близькими людьми, а згодом і з ширшим колом однолітків і дорослих, такі взаємини стають сенсом особистісного розвитку дітей.

Основний інтерес у нас викликають дослідження, в яких розглядається спілкування між дорослими та дітьми дошкільного віку, оскільки основною рисою дитячо-батьківських відносин є їхня конфліктність. Ефективна спільна діяльність неможлива без взаєморозуміння, яке вимагає від суб'єктів здатності ідентифікуватися, високого рівня емпатійності, рефлексивності, вміння долати стереотипи сприйняття, мислення, поведінки тощо. Зразок розуміючого ставлення людини до людини мали б подавати дітям батьки (щоб із

часом розраховувати на взаємність), однак реалії батьківсько-дитячих стосунків засвідчують їхню доволі високу проблемність. Це й визначає актуальність означеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині вчені дедалі активніше послуговуються такими поняттями, як «стиль виховання», «виховання», «батьківське виховання», «сімейне виховання», «батьківська позиція», «батьківсько-дитячі стосунки», позначаючи ними взаємодію людей.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять психологічні уявлення про особливості сімейних взаємин (А. Богуш, І. Бех, Є. Головаха, Н. Паніна, К. Крутий, О. Фунтікова, Н. Шавровська та ін.), причини виникнення конфліктів у сім'ї (Т. Алексєєнко, Н. Андрусич, Л. Гончар, В. Джелалі, А. Ішмуратов, О. Марченко та ін.). Аспекти взаємодії батьків із дітьми дошкільного віку розглянуто у працях О. Горецької (психологічні умови оптимізації спілкування батьків із дітьми дошкільного віку), яка вважає, що провідне місце в формуванні особистості дитини належить родині, де головною умовою її особистісного та психічного розвитку виступає спілкування

з батьками [7], та О. Косаревої (формування гармонійних взаємин батьків із дітьми старшого дошкільного віку), яка акцентує на тому, що саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві [10], та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість робіт із зазначеної проблеми, передумови та причини виникнення конфліктних ситуацій між дорослими та дітьми дошкільного віку досі не стали предметом детального дослідження науковців.

Виховуючи дитину, дорослі дбають про її духовний та емоційний світ, її здатність спілкуватися, взаємодіяти з іншими, гармонійний розвиток, проте не замислюються над тим, що в основі всебічного розвитку лежить, насамперед, емоційне ставлення самих же батьків до дитини. Саме воно є основою взаємодії дитини з дорослим, особливо на ранніх етапах її розвитку, адже від того, який образ «Я» закріпиться в цей період, залежить усе майбутнє, успіх чи неуспіх у всіх сферах життя особистості.

Мета статті. Мета статті – з'ясувати сучасні уявлення про особливості передумов та причини виникнення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії в дошкільному періоді.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження порушеної проблеми, необхідно наголосити, що розвиток гуманних взаємин між дорослими та дітьми, передбачає процес позитивних змін, які виявляються в таких площинах: ставлення дорослих і дітей один до одного, до навколишнього світу й людей; взаємодія дорослих і дітей у процесі міжособистісного спілкування та спільній діяльності; відмова дорослих від авторитарної позиції у ставленні до дітей, зниження рівня насильства, підвищення рівня їхньої толерантності; особистісне зростання дітей і дорослих. За такі відносини батьки несуть повну відповідальність, бо саме вони з перших днів життя дитини власними вимогами і вчинками закладають основи не лише особистих стосунків, але й стають зразком відносин між людьми загалом.

Зміст поняття «взаємодія» науковці К. Крутій, О. Фунтікова розглядають як «категорію, що відтворює процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» [8, с. 35].

Гуманні батьківсько-дитячі взаємини визначаються Т. Алексеєнкою як «взаєморозуміння, визнання і повага особистості дітей і батьків, доцільне врахування інтересів, створення умов для самореалізації і самовдосконалення, а також діяльнісна любов – потреба та вміння турбуватись один про одного, допомагати і приносити радість» [1, с. 81].

Досліджуючи дефініцію «гуманні батьківсько-дитячі взаємини» науковець Л. Гончар трактує їх як «двосторонні динамічні суб'єкт-суб'єк-

тні міжособистісні зв'язки, основою яких є синтез моральних знань, мотивів, почуттів, що зумовлює усвідомлене обопільне емоційно-ціннісне ставлення батьків і дітей, яке стійко виявляється в реальній поведінці» [6, с. 4]. На думку дослідниці, є низка недоліків у сімейному вихованні дітей, а саме: наявність гіпер- або гіпоопіки над дітьми, невміння вирішувати конфліктні ситуації, відсутність розумного поєднання любові й вимогливості до дитини, низький рівень батьківської компетентності, наявність авторитарного стилю спілкування, невміння розумно організовувати життєдіяльність сім'ї тощо [6, с. 5]. Батьківсько-дитячі взаємини будуються на об'єктивній оцінці дорослими вікових і характерологічних особливостей дитини з урахуванням її потреб й інтересів та з орієнтацією на потенційний розвиток дитини [6, с. 98].

Орієнтуючись на вище наведені визначення, розглядаємо батьківсько-дитячі взаємини як особливу форму взаємодії між близькими людьми, яка проявляється у дружній прихильності, любові, співчутті, розумінні почуттів, бажань, інтересів та потреб інших людей тощо. Причому саме любов до дитини є своєрідним каркасом, який служить особистості основою для вибору певної моделі поведінки та досягнення нею емоційного благополуччя в майбутньому.

Для розкриття змісту батьківсько-дитячих взаємин вважаємо за потрібне провести аналіз поняття «конфлікт»: «таке спілкування, у якому виявляється неузгодженість дій людей, що дбають про свої інтереси» [9, с. 18]; «боротьба двох чи більшої кількості людей за володіння якими-небудь цінностями або перевагами» [15, с. 20]; «надзвичайно різнобічне явище, водночас позитивне й негативне, розвивальне й руйнівне, що відображає у своєму різноманітті діалектику життя» [13, с. 9]. На думку А. Ішмуратова, із визначення поняття «конфлікт» виходить, що «інтереси можуть бути узгоджені, яким би чином вони не співвідносились і ця можливість вказує загальний напрям – як уникнути конфлікту і як із нього вийти, тобто узгодити інтереси. Отже, інтерес посідає центральне місце в аналізі конфлікту, його розв'язанні, а також у його попередженні» [9, с. 22].

Основними ознаками конфлікту є такі: *наявність протиріччя* (реального чи уявного, вигаданого), що оцінюється як непереборне і набуває відкритої, демонстративної форми учасників конфлікту, їхніх вчинків, поведінки, ставлення один до одного; *зміна характеру спілкування* в напрямі конфронтації, негативної спрямованості мінімум однієї, а частіше обох сторін; *активність сторін*, прагнення до перемоги будь-що, поступове розширення арсеналу використовуваних засобів – осуд, залякування-шантаж, погрози, фізичний вплив та ін.; *підвищений емоційний фон*, загострення нега-

тивних емоцій аж до їх повної безконтрольності. Дружні стосунки між людьми, які базуються на відчуттях та емоціях, ніколи не бувають рівними, як і не буває рівним і сам емоційний стан людини. Емоції завжди шукають свого вираження і впливаються на того, хто заслуговує особливої довіри, а можливість відкрито виразити емоції допомагає дитині зберігати фізичне та психічне здоров'я.

Враховуємо думку Н. Шавровської про те, що в кожному віковому періоді є типові труднощі, які позначаються на батьківсько-дитячій взаємодії. Якщо розглядати причини конфліктності дітей дошкільного віку з батьками, то, насамперед, треба приділити увагу пренатальному періоду розвитку індивіда, який залишає відбиток на все життя. Труднощами цього періоду, як правило, є невмотивованість жінки виношувати дитину, реакція на вагітність (бажана, небажана, спроба переривання), стать дитини (кого хочуть – хлопчика чи дівчинку), зовнішність (хочу щоб був схожий (не схожий) на мене), поведінка матері, яка виношує дитину (хвороби, токсикоз, депресії, сварки, істерики, страхи, дратівливість, вразливість тощо) [17, с. 16]. Тому батьківське програмування не може не позначитись на майбутній батьківсько-дитячій взаємодії. Не менш складним є немовлячий період: конфліктність проявляється у вередуванні, плаксивості, неможливості пояснити, в чому проблема; немовля не пране витримувати режим дня, провокує гіперопіку, маніпулює матір'ю; мати втомилася, батько зайнятий; часте відхилення фізіологічних показників (поява зубів, переїдання тощо); дитина потребує добірки іграшок (не завжди зрозумілих дорослим), живе власним життям і не хоче слухатися. Ранній вік характеризується непередбачуваністю дітей, рухливістю, вередливістю, впертістю, претензіями на самостійність, а привчання до туалету викликає втому й обурення батьків. Середній дошкільний вік включає такі ознаки конфліктності, як впертість, імпульсивність, будь-які порушення дисципліни та схильність до мастурбації [17, с. 17]. Батькам раптово стає важко з дітьми старшого дошкільного віку, коли дитина бажає мати домашню тварину, одразу виникає питання, хто буде її доглядати; дитина починає брехати, красти, захоплюється іграшками чи речами, здатна розповідати та ставити запитання цілодобово [17, с. 18]. Кожен з означених періодів важливий і обов'язково впливає на формування внутрішнього світу дитини, її Я-концепції та характеру, саме у взаєминах із батьками вона здобуває досвід морального етикету та норм поведінки з оточенням.

Звідси впливає, що «джерелом конфліктів дітей із дорослими в кризові періоди розвитку є суперечності між новими потребами, можливостями та здібностями дитини. Дитина відкриває так званий «новий ідеал» дорослої людини, який

нерідко суперечить можливостям його реалізації в умовах «старої» соціальної ситуації розвитку. Таким чином, конфліктність дитини виступає однією з форм випробування власних можливостей» [13, с. 19]. Дослідниця Н. Пов'якель вважає «джерелами конфліктів суперечності або протиріччя, які виникають там, де є зіткнення та неузгодження; у знаннях, уміннях, здібностях, особистісних якостях; у функціях управління; у психічних станах; у технологічних, економічних та інших процесах; у цілях, засобах, методах діяльності; у мотивах, потребах, ціннісних орієнтаціях особистості; у поглядах, переконаннях; у розумінні та інтерпретації інформації; в очікуваннях і позиціях; в оцінках і самооцінці» [13, с. 11]. «Унікальність сімейних стосунків зумовлює не тільки специфіку виникнення й протікання конфліктів у родині, але й особливим чином відбивається на соціальному та психічному здоров'ї всіх членів родини» [13, с. 24].

Підтвердження цього знаходимо в дослідженнях емоційно-психічного здоров'я в системі взаємодії дорослих і дітей. Так, науковець А. Богуш зазначає, що «психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, почуттів, емоцій, характеру, здібностей людини, проявляється в її потребах, мотивах, інтересах, установках, цілях, характері діяльності. Сукупність цих чинників зумовлює специфіку індивідуальних реакцій на життєві ситуації, визначає вірогідність виникнення стресів, конфліктів, афектів. Таким чином, психічне здоров'я забезпечується позитивними емоціями і почуттями, самоставленням, волею, самосвідомістю, резервами психічних можливостей людини тощо. Воно істотно залежить від системи взаємин у родині (батьки-діти-батьки)» [4, с. 10]. Автор вказує, що слід навчити малят «будувати екологічно сприятливі стосунки між людьми, щоб не зашкодити екологічній рівновазі, дотримуючись таких чинників: 1) система позитивних взаємин «дорослий-дитина», враховуючи принципи: рівності, діалогізму, співіснування, свободи, співрозвитку, єдності, прийняття; 2) розвивальні типи спільної діяльності дорослих і дітей; 3) комфортність – результат екологічно сприятливих взаємин дорослих і дітей» [4, с. 10].

У площині батьківських позицій І. Бех виділяє такі виховні позиції: 1) «розуміння дитини – одна з найгостріших людських потреб – бути зрозумілим, прийнятим, визнаним у кожному своєму стані, з визнанням усіх наявних переваг і поблагливісті до наявних недоліків»; 2) «визнання дитини – це передусім право дитини бути самою собою, індивідуальністю, яка має свою позицію щодо тих чи інших явищ, ситуацій, проблем»; 3) «прийняття дитини – це не позитивна оцінка, це визнання того, що інший має право бути таким, яким він є». Прийняття дитини передбачає поблагливе, терпляче, доброзичливе, співчутливе, «тепле»,

поважне і водночас принципове і вимогливе ставлення» [3]. Науковець стверджує, що «злагода малюка з близькими може порушуватися через їхні неуважність, байдужість, вчинки, що принижують гідність дитини, применшують її досягнення та престиж, що зумовлює виникнення емоційних бар'єрів та порушує злагоду з іншими» [3].

Цінними для нашого дослідження є виділені Н. Андрусич «причини, що травмують душу дитини, спотворюють її внутрішній світ: 1) *негативна морально-емоційна обстановка в найближчому соціумі* (що дитина бачить, чує, те й наслідує). Якщо дорослі не створили атмосфери любові, взаєморозуміння і поваги, а натомість проявляють роздратованість, грубість, зневагу до інших, дитина переймається такими почуттями; 2) *психологічне напруження дорослих*, постійне висловлювання невдоволення життям і людьми; 3) *надмірна заорганізованість життя малюків*, обмеження в руховій та інших видах активної діяльності, що обов'язково вирветься назовні вередуванням, плачем, неконтрольованою поведінкою» [2, с. 17].

Крім цього, ми суголосні з думкою О. Марченка про те, що «добробут нації починається з благополуччя кожної родини, де батьки будують стосунки «від серця до серця» зі своїми дітьми і починати їх треба від дня народження дитини. При цьому автор надає особливу роль батькові, оскільки саме він є чинником успіхів і невдач нащадків. Автор вважає, що «кожен чоловік, свідомо чи несвідомо, залишає у спадок своїм дітям *«слід батька»*, а яким буде цей слід, таким вибудується майбутнє дітей. Важливими є такі періоди в розвитку батьківсько-дитячих взаємин: 1) до 3 років – повна залежність від батьків. У цей період дитина сама не приймає рішень і має обмежений вибір, хоча власною наполегливістю може спровокувати рішення дорослих на свою користь. Саме в цей період дитина посідає «царську» позицію, тому що їй приділяється підвищена увага; 2) із 3 до 9 років – безумовне захоплення батьками; 3) із 9 до 16 років – часткове розчарування в батьках; 4) із 16 років – самостійне життя. У кожному періоді важливі присутність, доступність надійність і щирість батьків. Знання власної дитини (емоційної, розумової і духовної сфер) не лише дає їй відчуття безпеки, а й приносить радість і впевненість у батьківсько-дитячих стосунках» [11, с. 14].

Науковець Г. Хоментаскас вказує на деякі *передумови і причини виникнення протиріч у батьківсько-дитячій взаємодії*: 1) «через невпевненість, тривожність, вимоги батьків то бувають жорсткими, категоричними, то раптом зникають або змінюються на протилежні; 2) непослідовність батьків – одна з причин того, що надалі діти сприймають своїх батьків як людей непостійних, поведінку яких важко передбачити, і тому менше

розкривають власні відчуття – невідомо, як вкотре на них відреагують мати чи батько!» [16, с. 24]; 3) величезний вплив на розвиток особистості першої дитини в родині має народження другої, тому батькам слід підготувати дитину і сформувати емоційно позитивне ставлення до появи іншого члена сім'ї. В іншому випадку дитина почувається обманутою і покинутою, відчуває ревності, заздрощі, ворожість і агресію до видуманого конкурента та батьків. Якщо негативні відчуття дуже інтенсивні, вони можуть стати причиною глибоких психологічних проблем [16, с. 27]; 4) намагаючись відновити емоційний контакт із батьками, щоб домогтися їхньої уваги і зміцнити власну значимість, деякі діти наслідують поведінку малюка, тобто стають плаксивими та примхливими (регресія); 5) діти дуже чуйні до змін емоційного балансу в сім'ї, тому слід дотримуватись «ритуалів любові», до яких вони звикли і які їм подобаються (вечірні ігри, читання казок, тілесний контакт матері з дитиною, бесіди тощо); 6) небажані форми поведінки проявляються через дефіцит любові та уваги батьків [16] та інші.

Варто також підкреслити, що порушення стосунків дитини і дорослого відбувається згідно з моделлю заохочення – покарання. Так, В. Джелалі підкреслює, що «погроза покарання має особливо негативний вплив та створює для дитини конфліктну ситуацію, в якій вона знаходиться між двома негативними валентностями, тому у відповідь на такий тиск дитина починає уникати обох неприємностей. У цьому випадку дорослий має поставити якийсь бар'єр, що заважає такому уникненню, щоб дитина могла одержати волю, тільки закінчивши завдання або піддавшись покаранню» [15, с. 47]. Негативна оцінка дорослих викликає в дитини негативні емоційні переживання, що підштовхує її до коригування власної поведінки, проте стійка негативна оцінка поведінки дитини є тяжкою психотравмуючою ситуацією, з якої дитина прагне вийти і, не знаходячи можливості подолати перешкоди, оцінює ситуацію, що склалася як ситуацію неможливості. У цьому випадку стан психічної напруженості знижується, емоційний комфорт відновлюється, але водночас припиняється спроба дитини дотримуватися нормативної поведінки. Думка про несправедливість оточуючих викликає в дитини почуття образи, дає їй підстави вважати себе несправедливо скривдженою, виявляючи агресивність та незадоволення, прагнення утвердити себе в бажаній позиції.

Існує ще одна не вирішена проблема конфліктної взаємодії дітей та батьків, яка полягає в тому, що вимоги, які ставляться до дітей у сім'ях, часто протиставляються принципам, що функціонують у закладах дошкільної освіти. Дитина, стикаючись із протилежними вимогами, переживає ці протиріччя, не може визначити власну життєву пози-

цію, розвиток її особистості деформується і ув неї виробляється подвійна система цінностей і здатність до маніпулювання.

Проте варто зазначити, що емоційну напруженість дитини викликає незадоволення її потреб, оскільки відбувається своєрідне блокування психічного акту і може мати різні наслідки: стимулює або прискорення розвитку особистісних якостей, або дезінтеграцію психічних функцій. На захист психіці дитини включається психологічний захист, але, якщо ж він виявляється неефективним, виникає невроз. Обов'язкова умова виникнення захисних проявів – конфлікт між потребою і неможливістю її задоволення.

Психологічними факторами конфліктів у взаємодії батьків і дітей є такі: 1) *тип сімейних відносин* (гармонійний і дисгармонійний тип (негативний характер подружніх відносин, що приводить до невротичних реакцій її членів, виникненню почуття постійного занепокоєння в дітей); 2) *деструктивність сімейного виховання* (розбіжності членів родини з питань виховання; суперечливість, непослідовність, неадекватність; опіка і заборони; підвищені вимоги до дітей, часте застосування погроз, осудів); 3) *вікові кризи дітей* розглядаються як фактори їхньої підвищеної конфліктності (діти стають неслухняними, примхливими, дратівливими, впертими, виникає негативне ставлення до зобов'язань, які вони раніше виконували; часто вступають у конфлікти з батьками: конфлікт нестійкості батьківського відношення, конфлікт гіперопіки, конфлікт неповаги прав на самостійність, конфлікт батьківського авторитету); 4) *особистісний фактор* є одним із можливих факторів, що спричиняє конфлікти в родині (середовище особистісних особливостей батьків: консервативний спосіб мислення, прихильність застарілим правилам поведінки, авторитарність, переконань тощо; особистісні особливості дітей – порушення правил поведінки, ігнорування рекомендацій батьків, неслухняність, упертість, егоїзм, самовпевненість, лінощі тощо) [14].

Загальновідомо, що в сім'ї дитина має засвоїти різні міжособистісні ролі: проявляти непохитність і поступливість, вміння керувати і вміння підпорядковуватись, вимогливість та поблажливість. Чим більше міжособистісних ролей засвоїть вона, тим гнучкішою буде її поведінка в різних колективах, із різними людьми [5, с. 137].

Науковець А. Петровський виділив чотири тактики виховання в сім'ї та чотири типи сімейних взаємовідносин, які відповідають їм: *диктат* (пригнічення одними членами родини ініціативи та почуття власної гідності в інших), *опікування* (система відносин, за якої батьки задовольняють всі потреби дитини, оберігають її від будь-яких обов'язків та труднощів), *невтручання* (визнання можливостей та доцільності незалежного існу-

вання світу дітей і дорослих, пасивність батьків як вихователів, що ухиляються від активного втручання в життя та долю дитини) та *спієробитництво* (опосередкованість відносин загальними цілями спільної діяльності та високими моральними цінностями) [12].

Наголосимо, що сприятливим типом сімейного виховання є прийняття і любов, коли батьки з теплом ставляться до дитини, стараються допомогти в її проблемах і віддають перевагу поясненню, а не наказу, схвалюють незалежність дитини, приймають її індивідуальність. А справжнє мистецтво батьківсько-дитячої взаємодії досягається тоді, коли забезпечуються умови для особистісного розвитку батьків і дітей, через виховання довірою, розвиток ціннісного ставлення до життя, до кожної особистості, коли турбота про благополуччя дітей поєднується з об'єктивними вимогами до них, здатністю дорослих «наближуватись» до дитини, стимулювати ініціативу та самостійність дитини, разом із нею планувати діяльність і розділяти відповідальність за результати, залишаючись при цьому старшими, мудрими, здатними забезпечити безпеку та захищеність.

Аналізуючи вищезгадані причини конфліктів у батьківсько-дитячій взаємодії, можна виділити *шляхи їх попередження*: приймати дитину такою, як вона є, і розвивати найкращі сторони її особистості, створювати для дитини безпечний простір для вияву її інтересів, бажань та здібностей, розвивати емпатію, спілкуватися з дитиною (цікаві розповіді, читання книг, ігри тощо), займатися спільною творчою роботою (аплікації, малювання, конструювання тощо), на власному прикладі навчати гуманного ставлення до природи, соціального й предметного оточення, дозволяти дитині ризикувати та помилятися, набуваючи необхідного життєвого досвіду та впевненості у власних силах; виявляти інтерес до життєдіяльності дитини, спокійно обґрунтовувати свої вимоги, переконувати, чому слід діяти саме так, коли виникають протиріччя між бажаним і реальним; батьки мають допомогти дитині знайти відповідний баланс і вміння встановлювати дружні стосунки тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, передумовами та причинами виникнення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячій взаємодії в дошкільному періоді виступають недоліки в сімейному вихованні: гіпер- або гіпоопіка над дітьми; несприятливі умови виховання; невміння слухати і чути власну дитину; відсутність розумного поєднання любові й вимогливості до дитини, низький рівень батьківської компетентності та культури спілкування; невміння вирішувати конфліктні ситуації; постійна зміна критеріїв оцінки дитини, тотальність вказівок і контролю; наявність авторитарного стилю спілкування, невміння розумно організувати життєдіяльність сім'ї та багато інших. Перспективу

подальшого наукового пошуку вбачаємо у проведенні досліджень проблеми виникнення внутрішніх конфліктів у дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Алексєєнко Т.Ф. Основи гуманних взаємин батьків і дітей. *Консультування сім'ї: методичні поради для консультування батьків*. Київ : ДЦССМ, 2003. С. 70–99.
2. Андрусич Н. Захистимо від зла дитячі душі. *Дошкільне виховання*. 2009. № 6. С. 16–17.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посібник. Київ : ІЗИН, 1998. 240 с.
4. Богуш А.М. Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей. *Дошкільне виховання*. 2014. № 5. С. 9–12.
5. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. Київ : Политиздат Украины, 1989. 189 с.
6. Гончар Л.В. Теоретико-методичні засади формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин : дис. ... док. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2018. 510 с.
7. Горецька О.В. Психологічні умови оптимізації спілкування батьків з дітьми дошкільного віку : монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 231 с.
8. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.
9. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. Київ : Наукова думка. 1996, 192 с.
10. Косарева О.І. Педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. Рівне, 2006. 251 арк.
11. Марченко О. Що означає бути батьком... *Дошкільне виховання*. 2009. № 6. С. 14–16.
12. Петровский А.В. Дети и тактика семейного воспитания. Москва, 1981.
13. Пов'якель Н.І. Психопрофілактика конфліктів. Київ : Шк. світ, 2012. 128 с.
14. Психологічні особливості конфліктів батьків і дітей. URL: <https://works.doklad.ru/view/45ZtohJRNKs/all.html> (дата звернення 26.10.2021).
15. Психологія вирішення конфліктів : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / В.О. Джелалі. Харків – Київ, 2006. 320 с.
16. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. Москва : Педагогика, 1989. 160 с.
17. Шавровська Н.В. Заповіді щасливого батьківства. Київ : Марич, 2009. 57 с. (Бібліотечка соціального працівника).

Kravchuk N. Prerequisites and causes of conflict situations in parent-child interaction

The article considers psychological and pedagogical aspects of conflicts in parent-child interaction, as well as the formation of humane relationships of parents with preschool children, the main essence of which is to create an optimal motion-and-value atmosphere where there is mutual understanding, cooperation and mutual aid with absolute rejection of pressure and violence from the side of the subjects of interaction.

Therelevance of thematerial presented in the article is due to the fact that the realities of parent-child relationships are rather problematic. The role of the family in the formation of humane parent-child relationships is outlined. The family in its essence is the first school of humanization of the child, in which the child learns the culture, moral rules and norms of interpersonal behavior, habits of individual and collective activity, as well as masters moral values and develops its value orientations.

The author identifies a number of objective and subjective reasons, which are directly related to the emergence of conflict situations in parent-child interaction, as well as determine the nature of its educational influences, the specifics of the content, methods and forms of education; establishing good-natured, trusting relationships. It is traced that in preschool age the potential of psychological development in relation to the next stages of a person's life path is laid down; relations with the surrounding people and attitudes to the surrounding world are formed.

The purpose of the article is to clarify modern ideas about the features of the prerequisites and causes of conflict situations in parent-child interaction in the preschool period.

The article considers different views of scientists (T. Alekseyenko, N. Andrusych, I. Bekh, A. Bohush, L. Honchar, V. Dzhelali, A. Ishmuratov, N. Shavrovskaya, O. Marchenko, etc.) on the problem of conflicts in parent-child interaction. The authors believe that the prerequisites and causes of conflict situations in parent-child interaction in the preschool period are the shortcomings in family education.

Key words: parent-child interaction, family, parents, preschool children, conflicts.